

KÜRESEL ENERJİ EKSENLERİ VE TÜRKİYE’NİN COĞRAFI KONUMU

(The Pivots of Global Energy and Geographical Location of Turkey)

Yrd. Doç. Dr. İlhan Oğuz AKDEMİR

*Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Coğrafya Bölümü, Elazığ
e-posta: ioakdemir@firat.edu.tr*

Yrd. Doç. Dr. Veysel KUŞÇU

*Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Coğrafya Bölümü, Elazığ
e-posta: vkuscu@firat.edu.tr*

ÖZET:

Dünya haritası yeniden şekilleniyor. Haritadaki değişimin kökeninde ise Ortadoğu eksenli yeni bir hareketlilik yatmaktadır. Haritayı yeniden şekillendirme sürecini üç ana kategori üzerinden değerlendirmek mümkündür:

a-Dünyada artan Nüfus, Nüfus yoğunluğu ve teknolojinin gerektirdiği enerji ihtiyacı

b-11 Eylül sonrasında artan ve özeği Ortadoğu-Ortaasya olduğu düşünülen güvenlik endişesi ortamı

c-ABD liderliğinde, NATO katılımlı ve radikal İslami hareketle yapıldığı varsayılan asimetrik savaş anlayışı

Her üç ana kategorinin de altında çok farklı ve subjektif değerlendirmeler yapmak mümkündür. Ortadoğu eksenli gelişmeler nasıl okunursa okunsun, enerjinin naklinin Ortadoğu'nun sınırlarını ve jeopolitik önemini değiştireceği ve değişimlerin tamamının Türkiye'yi etkileyeceği ortak kanaatlerden birisidir.

Türkiye'nin geleceğini de belirleyecek olan temel değişken ise Enerji nakil hatlarının Avrasya koridorunda hangi coğrafi alanı kullanarak Asya-Avrupa arasında nakli gerçekleştireceğidir. Hazar Denizi çevresinden gelen boru hatlarının yönü Türkiye'nin gelecekteki jeopolitik konumunun da anahtarı olacaktır. Ayrıca Afrika kökenli enerjinin izleyeceği coğrafi rota, Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir.

Türkiye-Yunanistan-İtalya, Türkmenistan-Türkiye-Avrupa doğal gaz boru hatları projeleri ile birlikte, Mısır-Türkiye, Irak-Türkiye ve Nabucco doğal

KÜRESEL ENERJİ EKSENLERİ VE TÜRKİYE'NİN COĞRAFI KONUMU

gaz boru hatları projeleri gerçekleşmesi durumunda, Ülkemiz tarihinde belki de ilk olarak coğrafi konumunun getirdiği avantajı yaşamış olacaktır. Diğer alternatifler olan Rusya'nın Güney akım projesi, ya da Trans Asya Projesi, Irak-İsrail ve Ortaasya-Pakistan eksenli projelerin gerçekleşmesi ise Türkiye'nin konumunu aşındıracak gelişmeler olarak görünmektedir. Cambridge Üniversitesi profesörü ve Avrupa Dış İlişkiler Konseyi araştırmacısı Pierre Noel'in "Açık, rekabetçi, kapitalist bir ekonomi mevcut ve isteyen istediği boru hattını inşa eder" şeklindeki beyanı dahi petropolitiğin ne gibi değişmelere neden olacağına göstergesi gibidir.

Enerji boru hatlarının ağırlıklı olarak Rusya'nın güney ve kuzeyini kullanması durumunda, Türkiye'nin jeopolitik dengelerdeki eksen olma düşüncesi oldukça zayıflayacaktır. Buna Afrika'nın doğalgazının ve petrolünün Avrupa'ya naklinin Akdeniz üzerinden olması, Ortadoğu ve Ortaasya petrol ve doğal gazının Türkiye dışındaki ülkeler üzerinden yapılması durumu da eklenince, Türkiye'nin jeopolitik ve jeostratejik koordinatlarında da eksen kayması olacaktır. Aslında Türkiye'nin diplomatik ve jeopolitik çıkar hesapları yapılırken **Afro-Avrasya** merkezli enerji dolaşımının ne anlama geldiği iyi okunmalı ve sonucun sadece diplomasi ile alınmayacağına farkında olunmalıdır. Haritayı diplomatik bir dille okumak yerine, kültürel ve politik okuma yapmak son derece önemlidir. Ayrıca ülkenin enerji politikaları belirlenirken, petrol ve doğal gazın uzun vadede tükenebilecek bir enerji kaynağı olduğunu unutmadan, projeksiyonlar yapılmalıdır. Türkiye'nin geleceğini pratik jeopolitiğin yerine, yapısal jeopolitik süreçlerin belirleyeceği anlaşılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Enerji, Coğrafya, Jeopolitik, Petropolitik, Coğrafi Konum, Enerji Güvelliği

ABSTRACT:

The world map is being refigured. The reason behind this turns around the new movement that is centered on the Middle East. We might state this reconfiguration process with reference to three main categories:

1-The demand for energy which is brought by increasing global population

2-The Security concerns on the Middle East and Middle Asian Countries which have increased in post 9/11 period.

3-The asymmetric war conducted by the USA and the NATO against the radical Islamist movement

We can might different subjective analysis about these three broad categories. It is a common assumption that the energy transfer will change the national borders in the Middle East and influence Turkey. The main variable that will influence the future of Turkey is about the decision on the energy transfer pipelines that will transfer the energy between the Asian and the European countries. The pivot of the pipelines from the Caspian sea will be the key for the geopolitical importance of Turkey. Besides, the road that the African gas will follow is closely related with Turkey.

Besides Turkey-Greece-Italy and Turkmenistan-Turkey-Europe gas pipeline projects, Egypt-Turkey, Iraq-Turkey and Nabucco pipeline projects will contribute to Turkey's importance and lead Turkey to benefit from its geographical position. The other alternatives, namely South Stream project, Trans-Asia projects, Iraq-Israel and Middle Asia-Pakistan projects are seen as projects that will diminish the importance of Turkey. The words of Pierre Noel, Professor of Cambridge University and EU Foreign Affairs researcher, show the importance of petropolitics on change: "There is an open, competitive and capitalist economy in which firms are free to construct pipelines as they want".

In case if the southern and northern Russia is decided as the path for the pipelines, the idea that Turkey will be more important actor in the geopolitical balance will be weakened. When we add the possibility of the transfer of African gas through the Mediterranean Sea and of Middle Eastern and Middle Asian petroleum and gas through countries other than Turkey, Turkey's geopolitical and geostrategic importance will decrease. In fact while assessing Turkey's diplomatic and geopolitical interests, one should consider the importance of the Afro-Eurasia centered energy transfer and the fact that the results cannot be taken only through diplomatic means. It is important to read the map through considering culture and politics rather than sole diplomatic lenses. Besides, while defining the energy politics of the country, it is important to consider the fact that petroleum and gas can be consumed in the long run. It should be understood that Turkey's future depends not on pratic geopolitics but on structural geopolitical processes.

Keywords: Turkey, Energy, Geography, Geopolitic, Petropolitic, Geographical Location

GİRİŞ:

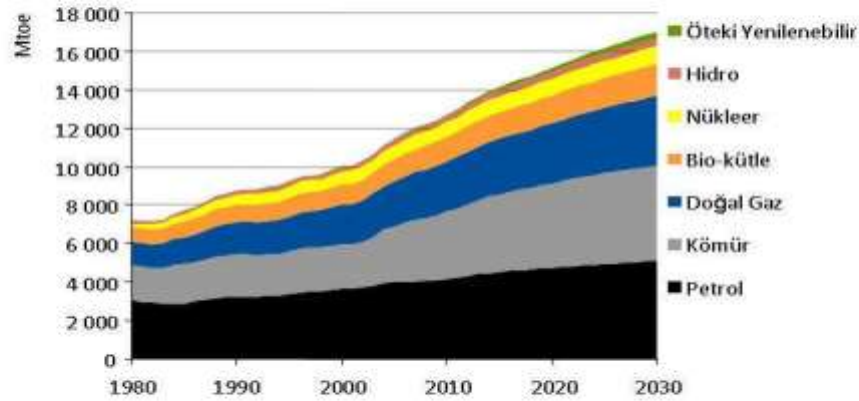
Coğrafya biliminde rölatif veya izafi lokasyon kavramı, o yerin Dünya'da bulunduğu fiziki konumunun yanında situasyonunu da izah etmek için kullanılır. Bir yerin coğrafi konumu zamana ve mekâna bağlı

olarak değişen gelişmeler ile zamanla farklı yorumlanabilir. İzafi lokasyonun, zamanla değişimine belki de verilebilecek en güzel örnek Dünya enerji eksenleri ve eksenlerin ülkelerin jeopolitik durumlarında meydana getirdiği değişimdir. Ülkeler, birbirlerine ve zamana bağlı olarak yeni planlar stratejiler geliştirirler. Fakat hesapta olmayan farklı bir gelişme bu hesapları sil baştan yapılmasına neden olur. Küresel enerji dolaşım ağı, farklı ve benzer, rakip veya alternatif pek çok küçük alt ağdan meydana gelir. Küçük ağların ilişkisi ve oluşturduğu topluluk Dünya enerji dolaşım ağını oluşturur. Küresel enerjinin dolaşım için seçtiği rota, coğrafi bölgenin doğal ve beşeri çevre ilişkilerinde köklü değişimlere neden olur. Bu nedenle on yıllar öncesinden bu değişimleri ön görmek ve strateji geliştirmek için pek çok bilim insanı beyin fırtınası içine girer. **Önemli olan küresel ölçekte izafi lokasyonun değer kazanmasıdır.**

Enerjinin üretildiği ve pazarlandığı coğrafi alanlar arasındaki ilişkinin büyüklüğü ile doğru orantılı olarak, coğrafi konumun jeopolitik değeri artar. Enerjiye sahip olan ülkelerin Dünyadaki yeri mutlak lokasyon olarak önemlidir. Fakat enerjinin pazarlanma aşaması pek çok hesabın uluslararası ilişkinin, her türlü güç ilişkisinin olduğu oldukça farklı bir sahadır. Bu sahada yapacağınız hamleler, sizin ülkeniz, öteki ülkeler ve nihayetinde Dünya için önemlidir. Bu nedenle diğer ülkeler sizi yakından takip ederler. Her hamlenin, tepki olarak başka bir hamle ile karşılanması ise doğaldır. Türkiye’nin Nabucco hamlesine karşılık, Rusya’nın güney akım projesini lanse etmeye çalışması gibi. Kim daha öngörülü, kapsayıcı hesap yapar ise onun daha avantajlı konuma geçtiği, fakat asla kazananın olmadığı bu rekabet, 20. yüzyılın son çeyreğine, yoğunluğu ile damgasını vurmuştur.

Görünen o ki 21.yüzyılın ilk yarısı da, enerjinin hakim olduğu bir Dünya düzeni içinde pay kapma, situasyon avantajı sağlama anlayışı ile geçecektir. **Tek farkla petrol, jeopolitik hesaplardaki yerini doğal gaza bırakacak görünmektedir.** Grafik 1’de anlaşılacağı üzere Dünyanın her tür enerji talebi, artan nüfus ve teknolojiye bağlı olarak, hızla artmaktadır. Dünyanın 2030 yılına kadar enerji talebinde %45 lik bir artış olacağı öngörülmüştür. Enerji talebinin yıllık ortalama artış hızı %1,6 olması beklenmektedir (Jones R:46).

Grafik 1: Dünyada Kullanılan Enerji türleri ve payları ile projeksiyonu (1980-2030)

Kaynak: Jones R. 2009, s:46

Makalede **Enerji Özeti** olarak adlandırılan coğrafi alanda, pek çok ülke ve bölge, jeopolitik hesaplar içerisinde bulunmaktadır. Hazar havzası ve Ortadoğu ülkelerinin büyük bir bölümü, ABD ve Rusya, ilk akla gelen ve en önemli ülkeler olarak yer alır. Fakat daha pek çok ülke, mutlak lokasyonlarından dolayı gönüllü veya zorunlu olarak bu hesapların içerisinde yer almakta veya gelecekte yer alacaktır. Türkiye, Çin, İran, Pakistan, Yunanistan, Bulgaristan, Kafkaslar, Balkanlar, Doğu Avrupa, Başta Cezayir ve Libya olmak üzere Kuzey Afrika ülkeleri, enerjinin akım yönüne bağlı olarak, konumlarını gözden geçireceklerdir. Türkiye'nin coğrafi konumu ve rölatif lokasyonu bu aşamada hem ülke olarak yapacağı tercihlere ve/veya diğer ülkelerde meydana gelecek gelişmelere bağlı olacaktır. Bu nedenle Dünyada enerji açısından olması muhtemel gelişmelere ve öngörülere karşı Türkiye'nin uygulaması gereken politikalara ve olabilecek jeopolitik yansımalarına değinilecektir.

Türkiye coğrafi konum olarak, Dünyanın stratejik alanlarından birisine sahiptir. Fakat birbirine çok karıştırılan, **jeopolitik konum ile coğrafi konum birbirinden farklıdır**. Önemli olan uygulanan politikalar ile izafi konumun güçlü olmasına ülke olarak çalışmaktır.

Türkiye'nin enerji ithalatçısı ülke olmasına ek olarak, başka nitelikleri belirginleşmektedir. Yakın ve uzak çevresindeki her türlü enerji yatırımını, üretimini ve pazarlanmasını yakından izlemelidir.

Çünkü Türkiye enerji özeğinin periferisinde fakat akım haritasının merkezinde yeralan ülkedir. Enerji akım haritasındaki doğu-batı veya kuzey-güney yönlü değışme veya yoğunlaşma, Türkiye'yi yakından ilgilendirecektir. Bunların dışında bazı özel gelişmeler için Türkiye hazırlıklı olmalıdır. Bunların başlıcaları şunlardır:

- a-Türkiye Rusya Enerji Oyunu**
- b-Avrupa birliğinin enerji ihtiyacını giderme**
- c-ABD'nin enerji ağıını kontrol etme çabası**
- d-Diğer Aktörler**

Belirleyici olan ülkelerin, enerji stratejileri, yatırımları, politik duruşları, enerji jeostratejilerinde baz etkilere sebep olacaktır. Bu hesapların temel ayakları şu aşamalarda değerlendirilebilir.

ENERJİPOLİTİK HESAPLAR: TÜRKİYE-RUSYA ENERJİ OYUNU

Rusya, Avrupa'nın en büyük gaz tedarikçisidir. Bu payı her geçen gün artmaktadır. Coğrafi mesafe açısından Türkiye ile birlikte avantajlı konuma sahip olan ülkenin doğu-batı yönlü gaz boru hatları, kısa ve orta vadede Türkiye'nin aleyhine gibi görünse de, doğal gaz pazarında **doğu-batı yönlü her türlü rota**, Türkiye'nin de içinde olduğu coğrafi alanın stratejik önemini artıracaktır. Önemli olan Türkiye'nin bu yönlü akımdan daha fazla pay almasıdır. Türkiye'nin Azerbaycan, Türkmenistan, İran ve Rusya'dan alacağı gaz miktarı ve kurabileceği boru hatları, Türkiye'nin pazarlama gücünü artıracaktır. Yani Ceyhan'a fazla gaz ve petrol getirtilmesi ile doğru orantılı olarak jeopolitik gücümüz artacaktır.

Fakat Türkiye-Rusya arasında yaşanan enerji hesapları çok ayaklı bir mekanizmadır. Bu ayaklar karışık çözümlenmesi ve tahmini zor olan bir denkleme andırmaktadır. Mikhailov; Rusya'nın mevcut ulusal petrol boru hattı ağı benzersiz bir teknolojik sistemdir. Yaklaşık 46.800 km'lik bir ağına sahip olan boru hattı, 395 petrol pompa istasyonu, toplam taşıma kapasitesi 12.7 milyon metreküp tutarında 868 depolama tesisini de kapsamaktadır. Kıtalararası (transcontinental) uzunluğu 3500-4000 km olduğunu. 860 mm'lik boru çapı standartların iki katı genişliktedir (Mikhailov 2000:11). Bu kolay petrol akışını sağlayan fakat pahalı bir boru hattı demektir. Rusya bu hattı günümüzde yaklaşık 7500 km

yapmış, 10.000 km'nin üzerine çıkarma hesapları yapmaktadır. Rusya'nın boru hattı ağının Avrupa'yı ve Türkiye'nin jeopolitik konumunu ilgilendiren üç tali hattı bulunmaktadır (Harita-1).

1-Kuzey Akım Hattı

2-Druzba Hattı

3-Güney Akım hattı

Her üç şebekede de uzama genişleme isteyen Rusya'nın amacına ulaşması, Türkiye'yi olumsuz etkileyecektir. Çünkü Avrupa'ya gaz satmak için iki ülke rakiptir. Ancak, Gazprom'un Yunanistan ve Türkiye gibi Balkan ülkelerinin gaz ihtiyacının 60 BCM olacağını hesaplamakta ve gaz tedarikçi ülke olarak (Rusya'nın enerji ihracatına bakıldığında doğalgaz ve petrol öne çıkan enerji kalemleridir. Rusya Federasyonu 60 milyar varil petrol ve 48 trilyon metre küp doğalgaz rezervine sahiptir), güney akımı, Balkanlar-Güney Avrupa kuşağını kapsayacak şekilde genişletmeye kararlı görünmektedir. Yılına kadar tahmini arası büyümesi beklenmektedir.

Harita 1: Türkiye- Avrupa eksenli boru hattı Projeleri (2010)

Kaynak: Sikri 2008:12'den değiştirilmiştir.

Rusya’nın boru hatları ile Doğu Avrupa’yı kuşatmış olması Türkiye’nin gaz ve petrol pazarında, almak istediği payın önündeki temel engeldir. Rusya adeta Nabucco projesinin çevresini kuşatmış durumdadır. 2005 yılında başlanan, Almanya’ya gaz götüren 1224 km’lik kuzey akım boru hattı, 08-11-2011 tarihinde hizmete girdi. Böylece Kuzey Avrupa ülkelerinin doğal gaz ihtiyacına önemli bir katkı meydana geldi ve Rusya, enerji yarışında büyük bir hamle yaptı. Polonya ve Ukrayna bypass edilse de, kuzey akım, kuzey Avrupa’yı Druzba hattı Balkanlar ve Orta Avrupa çevresini, Mavi akım ise Türkiye Yunanistan ve Bulgaristan’ı kuşatmış bir hattır. Şimdi Rusya, Güney Avrupa’ya gaz satmayı önemli hedef olarak belirlemiştir.

Haziran 2007 Yılında Rusya İtalyan ENI şirketi ile beraber Güney akım projesi için anlaşma imzalamıştır. Böylece Türkiye’nin Nabucco projesinin güney kanadını oluşturan ITGI (Yunanistan-Arnavutluk-İtalya) hattı, Rusya lehine işlerlik kazanmıştır. Buna ek olarak son 5 yıl içinde Rusya Güney Akım Projesini hayata geçirmek için Sırbistan, Bosna Hersek, Hırvatistan, Bulgaristan, Macaristan ve Slovenya ile anlaşmalar yapmıştır. Yani Rusya Balkanlara doğal gaz satışını ve geçişini büyük oranda garantiye almış demektir. Bu aynı zamanda ters orantılı olarak Nabucco’nun gerçekleşme ihtimalini ve işlerliğini azaltacak işbirliği modelleri anlamına gelmektedir. Görünen o ki Nabucco, Güney Akım Proje yarışında Rusya maalesef öne geçmiştir. Rusya’nın enerji üretici-tedarikçisi ülke olması, diğer ülkeler ile anlaşmalarını oldukça kolay hale getirmektedir.

Türkiye, Nabucco projesine karşı planlanmış olarak gördüğü Güney akım projesine artık olumsuz bakmamalı, hatta **Güney Akım-Mavi Akım-Nabucco** projelerini birleştirme gibi daha stratejik bir planla hareket etmelidir (harita 2). **Trans-Adriyatik Projesi’ne (ITGI-TAP)** gibi hatlar aslında Türkiye’nin desteklediği projelerdir. Fakat günümüzde Rusya’nın işine gelen hatlar olmuştur. Şu unutulmamalıdır ki, doğu-batı eksenli hatlar, Türkiye’nin faydalanabileceği hatlardır. Şu anda Rusya’nın Akdeniz’e petrol ve doğal gaz satmak için tanker taşımacılığında izlediği rota olan “Novorosisjk-Boğazlar-Ege-Akdeniz” rotasına benzer bir rota böylece karadan oluşturulmuş olur. Hali hazırda Rusya’nın üretici-taşıyıcı-satıcı ülke olması ve nüfuzu, güney akımı

Nabucco'ya karşı avantajlı hale getirmektedir. Güney akım ile Nabucco rekabeti, ABD'nin gaz ve petrol tekeli oluşturma ihtimaline karşı Rusya'yı bypass etmek için önem verdiği projedir. Fakat Türkiye'nin menfaatleri bu iki projenin birleştirilmesinden geçmektedir. Rus gazı Novorosijk-Burgaz ile Bulgaristan yerine, Novorosijk-Samsun hattı ile Türkiye üzerinden pazarlanmalıdır. Böylece boru hattının Karadeniz'deki mesafesi azalmış olur. Bu da maliyeti düşürür. Türkiye bu yolla Avrupa'nın kuzeyine ve güneyine gaz pazarlayabilir. Yunanistan geçişli **Güney akım-Nabucco projesi Türkiye'nin Milli Stratejisi olmalıdır.**

Enerji alanında doğru adımlar atan Türkiye, 28 Aralık 2011 tarihinde, Rusya'nın transit ülkeleri by-pass yaparak doğrudan Avrupa'ya doğalgaz ulaşımını sağlayacak Güney Akım doğalgaz boru hattının Karadeniz ekonomik sahasından geçişine izni verdi. Rusya ile 2025 yılına kadar doğalgaz tedariki konusunda anlaşması olan Türkiye'nin Karadeniz'in altından geçecek doğalgaz boru hattı projesine izin vermesi, boru hattına tıpkı Rusya gibi, **ortak bir Avrupa projesi** olarak bakması anlamına gelmektedir. AB ise başta Güney Akım ve Nabucco olmak üzere farklı projeleri desteklemeyi, alternatif olması için desteklemektedir.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız, 19-11-2011 tarihinde, Türkiye'nin yeni projesi ise **Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı** projesini duyurdu. Projenin aynı zamanda Nabucco'nun, Türkiye-Yunanistan-İtalya Doğalgaz Boru Hattı Projesi (ITGI) ve Trans Adriyatik Projesi'nin (TAP) yapılabilirliklerini ve yatırım maliyetlerini kolaylaştıracak bir proje olarak lanse edildi. Şahdeniz 2 projesinin parçası olarak anılan proje, gazın Avrupa'ya taşınabilmesi ve Türkiye iç pazarında kullanılmasıyla ilgili olduğu açıklandı. Fakat Rusya'nın Balkanlardaki avantajı daha önce belirtilmişti. Bu nedenle Trans-Anadolu'nun ağırlıklı olarak iç pazarı desteklemeye yönelik olması daha büyük bir ihtimaldir.

Rusya-Kazakistan-Türkmenistan arasında anlaşma sağlanan "Hazar boru hattı", Türkiye-Türkmenistan-Rusya arasında gaz pazarlığını artıracak gibi görünse de yukarıdaki proje ile bunun önüne geçilebilir. Bunun için Türkmenbaşı-Kırıkkale bağlantılı Trans-Hazar boru hattı hızla hayata geçirilmelidir. Kazakistan'ın Aqtau ve Tengiz hattı'nda, Trans-Hazar'a entegre edilerek enerji arzında çeşitlilik sağlanabilir. Bu

hattın hızla inşa edilmesi, Türkiye'nin jeopolitiği için hayati öneme sahiptir. Bu yolla Güney akıma karşı avantaj sağlanacak, Jeopolitik konum güçlenecektir. **Trans-Hazar hattı mutlak suretle Rusya'nın karasal Hazar hattından önce işler hale getirilmelidir.** Nabucco'nun inşası ve geleceği Trans-Hazar hattının gelişimi ile doğru orantılıdır. Çünkü Rusya ve Türkiye için gaz tedarikçileri aynıdır. Kazakistan ve Türkmenistan'ı kim ikna eder ise masada pazarlık payı artmış olacaktır.

TÜKETİCİ DAYANIŞMASI: TÜRKİYE-AB ENERJİ POLİTİĞİ

Dünya petrol rezervlerinin yaklaşık %65'i ve doğalgaz rezervlerinin %40'ı Orta Asya ve Ortadoğu bölgesindedir (**Enerji Özeği**, bkz.Harita 2-3). Avrupa Birliği ise, dünya petrol tüketiminde en büyük paya sahiptir. Bu durum enerji istasyonu olma iddiasındaki Türkiye'yi Doğu Akdeniz-Hazar Denizi- Avrupa üçgeninde artan tüketim düzeyi, işletme güvencesi ve coğrafi konum olarak daha etkin bir ülke haline getirmelidir. Türkiye'nin enerji politik iddiası da bu yöndedir. Ülkemiz Avrupa Birliği Enerji hatlarının kanalize olacağı bölge olarak jeostratejik belirleyiciliğe sahiptir. Avrupa ülkelerinin enerji politikalarına dikkat edildiğinde iki temel nitelik öne çıkar.

1- **Avrupa Ülkeleri Enerjide dışa bağımlı ülkelerdir:** Enerji bağımlılığı Avrupa piyasalarını en fazla zorlayan ekonominin uygun maliyetini engelleyen işleve sahiptir. Avrupa, 2009 yılı itibari ile enerjisinin yaklaşık %50'sini ithal etmektedir. Fakat bu rakam 2030'lu yıllarda % 70'lere ulaşacaktır (Piebalgs 2009:131-132). Avrupa'nın enerji kaynak ve rezervleri de azalmaktadır. Hatta kuzeydeki doğal gaz rezervi boşalmaktadır. Bununla birlikte enerji talebindeki artışı da sınırlayamamaktadır. AB'de Rusya'ya bağımlılık enerji güvenliği için sorun olarak görünmektedir. Avrupa'da son 5 yılda yaşanan doğal gaz kesintileri, olayı daha vehim hale getirmiştir. Fakat AB'nin enerji bağımlılığını azaltma çabaları ve Türkiye seçeneği kısa vadede çalışmayacak gibi görünmektedir.

2- **Enerji maliyetleri yüksek olan ülkelerdir:** Enerji maliyetleri AB ülkelerinde bütçelere ek yük olmaya devam etmektedir. Enerji piyasasında talep tarafında artan rekabet, Enerji kaynaklarına olan coğrafi mesafe, AB'nin ek yükü anlamına gelmektedir. Rusya'nın ve İskandinav ülkelerinin enerji arzı, talep fiyatını maksimuma çıkarma

eğilimindedir. Şayet doğal kaynağa sahip değilseniz ağır bedel ödeme ile karşı karşıyasınız demektir.

Tablo 1’de Avrupa Ülkelerinin doğal gaz talebini ve Rusya’ya hangi oranlarda bağlı olduğunu görmektedir. Ülkelerin pek çoğunda enerji tamamen doğal gaz ile sağlanmaktadır. Gürcistan, Makedonya, Finlandiya ve Slovakya, enerji talebini %100 Rusya’dan aldığı doğal gaz ile karşılamaktadır. Balkan Ülkelerinde ise oran %100’e yakındır. Türkiye toplam doğal gaz tüketiminin %64’ünü Rusya’dan temin etmektedir.

Sıra	Ülke	2006 bcf/y	2007 bcf/y	2006 Ülke İçi Tüketim Payı (%)
1	Slovakya	240	223	100
2	Finlandiya	173	166	100
3	Gürcistan	67	36	100
4	Makedonya	4	4	100
5	Beyaz Rusya	724	763	98
6	Bulgaristan	113	120	96
7	Sırbistan & Karadağ	74	74	87
8	Yunanistan	95	113	82
9	Çek Cumhuriyeti	261	247	79
10	Baltık Ülkeleri	173	243	78
11	Avusturya	233	191	74
12	Ukrayna	2085	2240	66
13	Türkiye	703	827	64
14	Slovenya	25	18	64
15	Macaristan	272	226	54
16	Polonya	272	247	47
17	Hırvatistan	35	35	37
18	Almanya	1300	1378	36
19	Azerbaycan	141	0	35
20	Romanya	180	138	28
21	İtalya	756	742	25
22	Fransa	353	346	20
23	İsviçre	14	11	12

Kaynak: www.eia.doe.gov International Annual of Energy 2006-2007,

Rusya’ya daha az bağımlı görünen Kuzey ve Orta Avrupa ülkeleri ise Cezayir, Libya’dan doğal gaz alsa da, Rusya’nın Almanya üzerinden yaptığı Kuzey Akım atağı ile 2020 yıllarına doğru bu ülke grubunun

doğal gaz kullanımında Rusya'nın payı artacaktır. Türkiye tıpkı Avrupa birliği gibi enerjide dışa bağımlı bir ülkedir. Doğal gaz ihtiyacının yaklaşık % 65'ini Rusya'dan karşılamaktadır. Bu nedenle AB'de beliren enerji güvenliği politikalarına, tedarik rotalarından faydalanma yollarına daha fazla dikkat etmelidir.

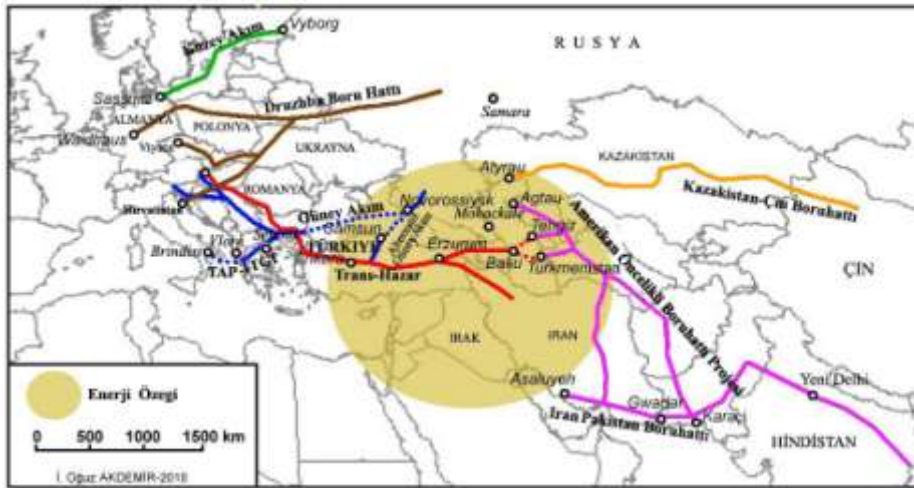
AB Enerji Güvenliği ve Dayanışma Faaliyet Planı içerisinde başarılı bir enerji güvenliği politikası oluşturmak için öngörülen enerji arzındaki çeşitlendirme önemle vurgulanmaktadır. Bu politika çoklu boru hatlarının inşasını ve değişik coğrafyalardaki eski ve yeni petrol ve doğal gaz kaynaklarına sondaj yapmayı gerektirmektedir. Doğu'da ihraç eden ve Batı'da da ithal eden devletlerin arasındaki kesişme noktasında yer alan Yunanistan Güneydoğu Avrupa'daki jeostratejik konumu ile Avrupa'nın çeşitlendirme hedefinin daha da ileriye taşınmasında önemli bir rol oynamaktadır ve oynayacaktır. Bu çerçevede içerisinde, Yunanistan aşağıdaki bütünleyici projeleri yürütme doğrultusunda ithalatı çeşitlendirmek amacıyla dengeli bir politika izlemektedir: Doğal gaz ile ilgili olarak: AB'nin öncelikli projelerinden olan ve Yunanistan'ın Türkiye–Yunanistan–İtalya arasında bağlantı noktası oluşturduğu proje, çeşitliliğin gerçekleşmesi yönünde önemli bir faaliyettir. Türkiye–Yunanistan Kasım 2007'de Azerbaycan ile birlikte ortak projeyi başlatmışlardır. Fakat Yunanistan Rusya ile de Güney Akım için anlaşma imzalamıştır.

Yunanistan, İtalya ile anlaşmaya vardığı gaz transferi için Türkiye ve Hazar Denizi rotasını tercih ettiğini belirtse de (Hatzidakis K. 2009:126), Güney akım ve Rusya işbirliği Yunanistan'a makul gelmektedir. Yunanistan, Azerbaycan, Türkiye, Yunanistan ve İtalya'yı kapsayan dördümlü bir anlaşmanın yapılması konusunda da çaba sarf etmektedir. Yunanistan, AB ülkeleri ile Hazar ve Karadeniz ülkelerini bir araya getiren **Bakü Girişimini** güçlü bir şekilde desteklemektedir (Hatzidakis K. 2009:127). Yunanistan için AB üye devletleri arasındaki doğal gaz ağının geliştirilmesi tedarikteki duraksamaların önüne geçmek için başarıyla uygulanabilecek gelen dayanışma önleimidir. Bu ilkeyi takip ederken, 2009 yılında Yunanistan ve Bulgaristan, aralarında iki yönlü akış sağlayacak bir boru hattının inşasını öngören mutabakat imzalamışlardır. Proje Bulgaristan'ın doğal gaz ithalatında çeşitliliğe gitme yolunu açacak ve Güneydoğu Avrupa Enerji Piyasasının da

serbestleşmesine de katkıda bulunacaktır. Bu anlaşma Türkiye-Yunanistan ve Bulgaristan'ın Rusya'ya bağımlılığını azaltacaktır.

Enerji güvenliği yönünde Yunanistan 2008 yılında Rusya ile Güney Akım adlı bir anlaşma imzalamıştır. Bu projeye Bulgaristan, Macaristan, İtalya ve Sırbistan gibi diğer AB ülkeleri de katılmıştır. Bu proje doğal gazı Rusya'dan getirecek ve Avrupa piyasalarına sunacaktır. Güney Akımı, doğal gazı Rusya ve potansiyel olarak Orta Asya'dan alıp Karadeniz yoluyla Avrupa'ya ulaştırarak aktarım yollarının çeşitlendirilmesine katkıda bulunmaktadır (Hatzidakis K. 2009:127). Anlaşma işlerlik kazanır ise Türkiye'nin enerji politik hesapları bozulmuş olacaktır. Ayrıca Yunanistan, Bulgaristan ve Rusya ile birlikte **Burgaz-Dedeağaç Petrol Boru Hattı** Anlaşmasını imzalamıştır. Bu proje yılda 50 milyon tonluk ham petrol ihracatını kapsamaktadır. Dedeağaç boru hattı, Yunanistan tarafından, Boğazların tanker yükünü azaltacağı ve faydalı olacağı şeklinde Türkiye'ye lanse edilmiştir. Oysa Türkiye'nin transit taşımacılıktaki önemini azaltacaktır. Yunanistan'ın alternatifli dinamik enerji politikaları Türkiye'ye örnek teşkil etmelidir. Çünkü mutlak ve izafi lokasyonları enerji açısından birbirine yakındır.

Harita 2: Enerji Özeği ve Avrupa Eksenli Rotalar (2010)

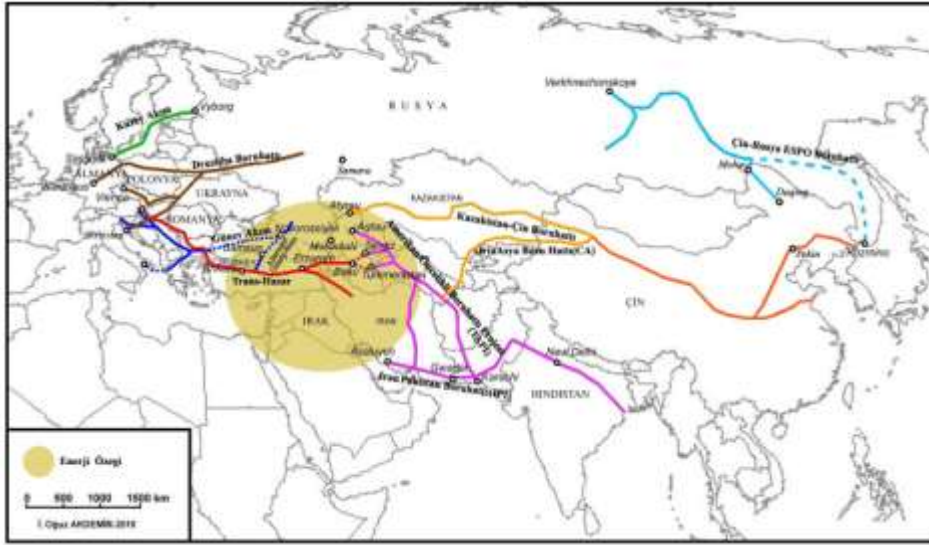
Bu projelerin yanı sıra, Ukrayna 2007 yılında Avrupa Birliği’ne **Beyaz Akım doğalgaz boru hattı** projesini önermiştir (Ericson 2009:47). Beyaz Akım boru hattı ile Ukrayna, Rusya’nın kuşatmasını aşmaya çalışmaktadır. Bu yönü ile Türkiye’nin lehinedir. Fakat Güney Kafkasya-Karadeniz ve Doğu Avrupa yönlü tasarlanan bu hattını Rusya’ya rağmen zor olacağı görünmektedir. Ukrayna’nın da doğal gaz rezervinin sınırlı olması dezavantajdır.

Türkiye Güney Akım-Nabucco ve ITGI (Selanik-Vlore-Brindisi) gibi projelerin birbirlerini tamamlayan faaliyetler olduğunu görmeli ve Güney akım rekabetinin tedarikçi ülke olmayan Türkiye’nin jeopolitiğinde negatif etki oluşturacağını öngörmelidir. **Alternatif güney akım projesi** (Harita 2) için derhal harekete geçmesi gereklidir. Mavi akımla birleştirilecek güney akım rotası Türkiye için hayati öneme sahiptir. Doğal gaza olan olağanüstü talebin beklenen şekilde artması durumu göz önünde bulundurulduğunda bu altyapıların her biri çok şey ifade etmektedir. Enerji arzı açısından Rusya’dan elde edilen doğal gaz alışılabilir kaynakları içermektedir ve Hazar bölgesi ya da potansiyel olarak Ortadoğu ise yeni Enerji Özekleridir. Bu yeni özek Doğu Akdeniz –Hazar Denizi arasını kapsayan büyük ve bütün bir bölgedir (harita 2-3). Bu bölgenin transferinin en uygun ve doğal yolu Türkiye’dir. Türkiye bu kaynakların Avrupa’ya özellikle Güney Avrupa’ya taşınmasında daha istekli olmalıdır.

DENİZAŞIRI ZORAKİ ORTAK: TÜRKİYE-ABD ENERJİ POLİTİĞİ

ABD’nin yıllık enerji tüketimi 2.237,3 milyon ton petrol eşdeğeri düzeyindedir (**BP, 2002**). Bu tüketimiyle ABD, dünya enerji tüketiminin % 24,5’ini tek başına gerçekleştirmektedir. Dünya üzerindeki önemli üç ekonomik merkez olan ABD, AB ve Japonya ise dünya enerji kaynaklarının % 46,4’ünü kullanmaktadırlar. ABD nükleer enerji, kömür ve hidroelektrik enerjisi bağlamında kendine yeterli bir görünüm sergilerken, özellikle petrol ve doğal gaz kaynakları bakımından sanıldığı kadar zengin olmadığı vurgulanmalıdır (Kızılkaya-Engin 2002:197).

Harita 3: Enerji Özeği ve Batı-Doğu ve Kuzey-Güney Eksenli Rotalar (2010)

ABD petrol ithalatının önemli bir bölümünü komşuları Kanada ve Meksika'dan karşılamakta, uzak ülkeler olan Arabistan, Nijerya ve Venezüella ve Irak, ABD'nin petrol aldığı diğer ülkelerdir. Doğalgaz ithalatını ise gene komşuları Kanada ve Meksika'dan boru hatları aracılığıyla sağlamaktadır. Ayrıca, Mısır, Trinidad -Tobago, Nijerya ve Norveç'ten LNG ithalatıyla doğalgaz almaktadır (www.eia.doe.gov: 20-03-2011).

ABD'nin bölgedışı bir süper güç olarak, bölgenin petrol ve doğal gaz kaynakları üzerinde tasarruf isteği büyük karışıklıklara neden olmaktadır. ABD Hazar Denizi ve Ortadoğu kaynaklarının, kuzey-güney yönlü taşınmasını istemektedir. ABD için yegâne kabul edilebilir akım haritası, **Hazar Denizi-Arap Denizi** hattı ya da Hazar Denizi-Bengal Körfezi hattıdır (Harita 3). ABD bu hattın güvenliği için hala Afganistan ve Pakistan'da asimetrik savaşlar yapmaktadır. Kazakistan ve Türkmenistan kaynaklarının Hint okyanusuna aktarılması, ABD için milli stratejidir. **ABD için önemli olan gaz kaynaklarının kendisinin kullanımı değil, Rusya'nın hâkimiyetinde olmamasıdır.** Yani ABD için en kötü senaryo, Rusya'nın desteklediği Hazar boru hattıdır. ABD'nin stratejisi için ihtiyaç duyduğu ülkeler; Kazakistan, Türkmenistan, Afganistan, Pakistan ve İran'dır. İran üzerindeki

baskılarının arka planında, ABD'nin boru hattı ve enerji transferi düşüncesi yatmaktadır. Kazakistan ve Türkmenistan ise uzun vadede ABD veya Rusya tercihi ile karşı karşıya kalabilirler. ABD'nin kuzey-Güney yönlü enerji naklini sağlaması, Türkiye'nin jeopolitik konumunu zayıflatacak, ekonomik çıkarları için en kötü senaryodur. **ABD için ise Bakü-Tiflis-Ceyhan, Trans-Hazar ve Nabucco projeleri, Alternatif ve Rusya'ya karşı kerhen desteklenen projelerdir.**

Türkiye, Güney akım projesi, Hazar projesi ve Hazar-Arap Denizi projeleri gerçekleşir ise Türkiye'nin bölgedeki, tarihi, kültürel, ekonomik ve siyasi nüfuzunun etkisi son derece sınırlı ve düşük olur. Ayrıca gaz ve petrol piyasasında artan müşteri arz-talep eğrisini, arz lehine değiştirecek ve pahalı bir enerji nakli oluşacaktır. Yine Irak petrolünü İsrail yolu ile Akdeniz'e taşımayı tasarlayan ABD planı, Türkiye'nin Ceyhan'ı petrol terminali yapmak isteyen planına alternatif ve rakiptir.

Türkiye'nin petropolitik lokasyonunu zayıflatacak daha uzak projeler ise; Rusya'nın **Kuzey akım projesi** Orta Avrupa'yı, gaz nakil sahasına aldığı için, Nabucco projesi ile çatışmaktadır. Ayrıca **Kazakistan-Çin boru hattı (CA) da**, Rusya'nın, ABD'nin ve Tabi Türkiye'nin aleyhine olan hatlardır. Çünkü Türkiye'nin çevresinden uzaklaşan rotalar, rekabeti, enerji güvenliğini ve nakil hatlarının risk payını artıracak gelişmelerdir. ABD, Orta Asya hattını kerhen de olsa, Rusya'ya karşı destekleyebilir. Böylece Rusya-Çin arasındaki ESPO hattı(Harita 3), Çin için vazgeçilmez olmaktan çıkar. Bununla birlikte ABD için Çin ve Japonya enerji ekseninin periferisinde kalması gereken ülkelerdir. Böyle bir gelişme Türkiye'nin de lehinedir.

DİĞER AKTÖRLER

Dünya doğalgaz rezervlerinde İran, Rusya'dan sonra ikinci büyük paya sahiptir. İran'ın sanayisinde son yıllarda petrolün payı düşerken doğalgazın payı artmış ve ülkenin enerji ihtiyacının karşılanmasında doğalgazın payı yüzde 60'lara yükselmiştir. İran, çevresel ve ekonomik nedenlerle önümüzdeki yıllarda doğalgaz üretimini artırmayı hedeflemektedir. Ayrıca dünya enerji piyasasında doğalgaz tüketiminin artacağı beklentileri de İran'ı, doğalgaz üretimine ağırlık vermeye yönlendirmektedir. **Birçok enerji zengini ülkeden farklı olarak İran'da enerji piyasasında Batı'nın değil Doğu'nun (Hindistan, Çin**

ve Japonya) şirketleri ağırlık kazanmaktadır. Doğalgaz rezervleri 23-28 trilyon m³ arasında değişen İran'da yetersiz sermaye ve düşük teknoloji nedeniyle % 60'ı açılmamış yataklar bulunmaktadır. Açılmamış yatakların işletilmesi durumunda doğalgaz üretiminde payının artacağı söylenebilir. En büyük doğalgaz yatakları Basra Körfezi karasularında, Katar sınırında bulunan Güney Fars bölgesi, Kuzey Fars sahası ve Fars eyaletinde bulunan Nar-Kangan, Aghar ve Dalan doğalgaz alanlarıdır. 1988 yılında keşfedilen Güney Fars sahası en fazla doğalgaza sahiptir. Bu doğalgaz sahasını İran ve Kuveyt paylaşmış durumdadır (Veliev 2005:1).

İran, doğal gazının Avrupa'ya aktarılmasında uygun yer seçimi Türkiye görünmektedir. Şu anda Türkiye-İran ilişkileri, tabloyu desteklemektedir. Fakat yukarıda belirtildiği gibi, İran petrol ve doğal gaz işletiminde doğu Asya şirketlerinin ağırlıklı olması, İran petrol ve doğal gazının Doğu-batı yerine Batı-Doğu eksene kayması, Türkiye için sıkıntı doğuracaktır. Çin artan enerji talebi ile önemli bir müşteri görünmektedir. ABD'nin Güney Asya enerji koridoru planı da eklenince hesap daha da karmaşık hale gelmektedir. Türkmenistan merkezli TAPI ve onun İran kolunu oluşturan IPI doğal gaz boru hatları (harita 3-4), ABD'nin İran Afganistan ve Pakistan üzerindeki çıkar hesaplarının önemli boyutunu oluşturmaktadır. Petrolün ve doğal gazın merkezlerinden olan İran, günümüzde Türkiye'nin iyi komşusudur. Fakat ABD'nin üzerinde büyük jeopolitik hesaplar yaptığı geleceğin İran'ı, ABD'nin çıkarları doğrultusunda hareket ederse, Türkiye, Rusya'dan sonra bir eksende daha geri kalmış olacaktır.

Kazakistan Cumhuriyeti 4.8 milyar ton onaylanmış geri kazanılabilir petrol rezervlerine sahiptir ki bu dünyadaki toplam petrol rezervinin yaklaşık % 3'üdür. Hidrokarbon rezervleriyle de önde gelen on ülkeden birisidir. 2008'deki petrol üretimi ve gaz yoğunluğu 70.6 milyon tondur. Bir önceki yıla göre % 5 artmıştır. Bu da küresel petrol üretiminin % 2'si demektir. 12 milyon tonun üzerinde petrol iç piyasaya arz edilmiştir. 2008'deki net petrol ihracatı 62.8 milyon tondur. Altı milyon tonluk Rusya petrolünün iç piyasaya arzı ile gerçek ihracat 66.8 milyon ton olmuştur. 2015'ten önce artan petrol hacmi, yıllık yaklaşık 100 milyon ton olacak ve bunun büyük kısmı ihraç edilecektir (Mynbayev 2009:130).

Kazakistan'ın boru hatlarını, hangi ekseninde geliştirmeye sıcak bakacağı veya vereceği değer, Türkiye için hayati öneme sahiptir. Atyrau–Samara-Hazar Boru Hattı (CPC) hala işleyen ve genişletilmesi düşünülen hatdır. Buna ek olarak Kazakistan-Hazar boru hattı (KCTS) Kazakistan içinde, Eksene-Kuryk arasında mevcuttur (harita 3-4). Fakat bu hattın Rusya bağlantılı olarak inşası ve Rusya'nın petrol ve doğal gaz ihracına destek vermesi, Türkiye'nin Nabucco projesinin, stratejik ve iktisadi önemini yitirmesi demektir. Kazakistan'ın Türkiye ile anlaştığı Trans-Hazar projesinin de önemini azaltması anlamına gelir. Yine Aktau limanından 10 milyon ton petrol, Karadeniz ve boğazlar yoluyla tankerlerle taşınmaktadır (Bakü-Mohaçkale-Karadeniz). Ayrıca Aktau limanı İran üzerinden Basra körfezine açılmaktadır. Bu enerji nakil hatları da yapılacak kuzey Hazar ve Kazakistan-Çin boru hattı ile önemleri azalacak ve Stratejik eksen değişecektir.

Kazakistan, 10 milyon tonluk Güney Kazak petrolünü taşıyacak bir boru hattına zaten sahip durumdadır. Şimdi Kazakistan-Çin–Kenkiyak–Kumkol petrol boru hattının ikinci safhasının inşaat faaliyeti yürütülmektedir. Bu hat, Kazakistan'ın batı ve doğusunu birbirine bağlayacak ve yılda 20 milyon ton petrole kadar taşımaya imkân verecektir. Kenkiyak–Kumkol petrol boru hattı projesi, Kazakistan– Çin boru hattının ikinci kısmıdır ve 2010 da inşası bitmiştir. Kazak petrol ve doğal gazında yaşanan eksen kayması, Türkiye'nin enerji planlarını bozabilir.

Türkmenistan Kazakistan ile birlikte, Enerji üreten ve nakleden özeğin aktörleridir. Özellikle doğal gaz ihracının önem kazanması Türkmenistan ve Kazakistan'ı Jeopolitik eksen konumuna getirmiştir. Türkmenistan Hazar hattı ile Rusya'ya, Trans-Hazar hattı ile Türkiye'ye TAPI hattı ile İran Pakistan ve Hindistan'a, Central Asia (CA) boru hattı ile Özbekistan-Kazakistan-Çin'e servis yapan konuma gelmiştir (Harita 4). Türkmenistan'ın enerji arzında merkeziliği doğal olarak tüm jeopolitik hesapların merkezine oturtmuştur. ABD, Türkmenistan'ı TAPI ve Central Asia hattı için destekleyip kuşatırken, Hazar hattı için Rusya, Trans-Hazar hattı için Türkiye yarış halindedir. Türkmenistan doğal gaz nedeni ile rölatif lokasyonu ve enerji politikaları değerli bir merkez ülke olmuştur. Türkiye-Türkmenistan mutabakatı, Rusya'ya karşı Türkiye'nin pratik jeopolitiğinde en değerli katkı olarak öne çıkmaktadır.

Harita 4: Yeni jeopolitik Merkezi Türkmenistan ve Hazar Denizi Eksenleri (2010)

Kaynak: Herrington J., 2010'dan alınmıştır.

Çin'in dev ekonomisinin enerji talebi de buna eklenince, Çin tüm enerji hesaplarını altüst edecek ve coğrafi mesafe olarak enerji özeğine yakın ülke duruşu, tüm jeopolitik hesapları bozabilir. Yaklaşık 1.335.003.000 (2011 yılı projeksiyonu) nüfusu ile 492.744.000 (2011 yılı projeksiyonu) olan AB nüfusundan 3 kat daha fazla bir nüfusa ve 5 kat daha hızlı büyüyen bir ekonomiye sahip olan Çin, her satıcının iştahını kabartan bir müşteri görünümündedir. Buna 1.185.052.000 (2011 yılı projeksiyonu) nüfuslu ve büyüme potansiyeline sahip Hindistan'da eklenince, enerji ekseninin şu an öngörülen Doğu-Batı yönlü eksenini, batı-doğu yönlü başka bir eksene kayabilir. **Türkiye için asıl endişe edilmesi gereken eksen kayması, enerji rotasındaki kayma olmalıdır.**

Mısır'ın Türkiye ile enerji alanında yapmayı arzuladığı işbirliği ve oluşturmaya çalıştığı **Akdeniz Havuzu Projesi**, (Awad 2009:140) ile İspanya-Mısır-Türkiye üçgeninde bir enerji ve elektrik ağı oluşturmaya çalışmaktadır. Türkiye ile Mısır arasındaki LNG taşımacılığı daha büyük bir enerji ilişkisi ve diplomasisine dönüşebilir. Fakat Mısır'ın Türkiyesiz bir enerji naklini arzulaması, Türkiye'nin enerjipolitikinde yeni bir

gerilim alanı oluşturur. Avrupa Birliği maliyeti yüksek olan, LNG taşımacılığı ile Ortadoğu ve Afrika'dan doğalgaz ithalatını arttırmayı hedeflemektedir. 2008 yılında LNG ile alınan doğalgaz toplam gaz tüketiminin %16'sını oluşturmuştur. Günümüzde Avrupa Birliği'nin LNG ithalatının önemli bir bölümü Norveç, Cezayir, Nijerya'dan gelmektedir. Doğalgaza artan talep ile birlikte LNG ithalatının pazar payının artması, Mısır ve Katar'ın da Birliğe daha fazla LNG ihraç etmesi beklenmektedir (European Environmental Agency 2010). Cezayir Nijerya ve Libya'nın rezervleri ve ülkelerin politik duruşları nedeni ile Türkiye'nin enerjipolitiğindeki etkisi az olan ülke gruplarıdır. Fakat Rusya'ya karşı Avrupa'nın enerji ilişkilerini artırabileceği ülkelerdir. Bu da enerjinin akım eksenini değiştirebilir. Türkiye bu ihtimali de denklemin bilinmeyen hanesine yazması gerekir.

SONUÇ

20.Yüzyıl enerji savaşları petrol eksenli olarak geçmiştir. Öngörülen o ki 21.Yüzyılın hakim enerji kaynağı doğal gaz olacak ve jeopolitik hesaplar doğal gaz üzerinden yapılacaktır. Türkiye yakın ve uzak çevresindeki her türlü enerji yatırımını, üretimini pazarlanmasını yakından izlemelidir. **Çünkü Türkiye, enerji coğrafyasının periferisinde fakat akım haritasının merkezinde yer alan bir ülkedir.** Fizyolojik konumun izafi olarak avantajını kullanmak için ise çok daha büyük ve karmaşık sistemi planlamaya gerek vardır. Enerji akım haritasındaki doğu-batı veya kuzey-güney yönlü değişme veya yoğunlaşma, Türkiye'yi yakından ilgilendirecektir. Türkiye'nin projelendirdiği enerji terminali olma iddiası gerçekleşir ise 2020 yılı Türkiye'nin enerji arz ve talebi harita 5'teki gibi olacaktır. Fakat kağıt üstündeki planları, politikaları reel ve yapısal jeopolitik unsurlar haline getirmek, enerji güvenliği açısından zor ve mücadeleciler bir on yılı öngörmek demektir.

Türkiye enerjipolitiğinde gerçekleştirmek istediklerine ulaşmak için, çok sayıda unsuru gözetmek zorundadır. Enerji arzının şekillenmesi, enerji talep tarafının dizaynı, transfer eksenleri, rotaları ve yolları mutlaka yakın takip edilmelidir. Bunun yanında nüfus artışı ve bağlı enerji talebi, ülkelerin iktisadi göstergeleri, siyasi tavırlar ve bunu baskılayan sosyal ve kültürel tavırlar, temel parametrelerdir. Türkiye'nin özetle enerji politikalarında aşağıdaki eksenlere dikkat etmelidir:

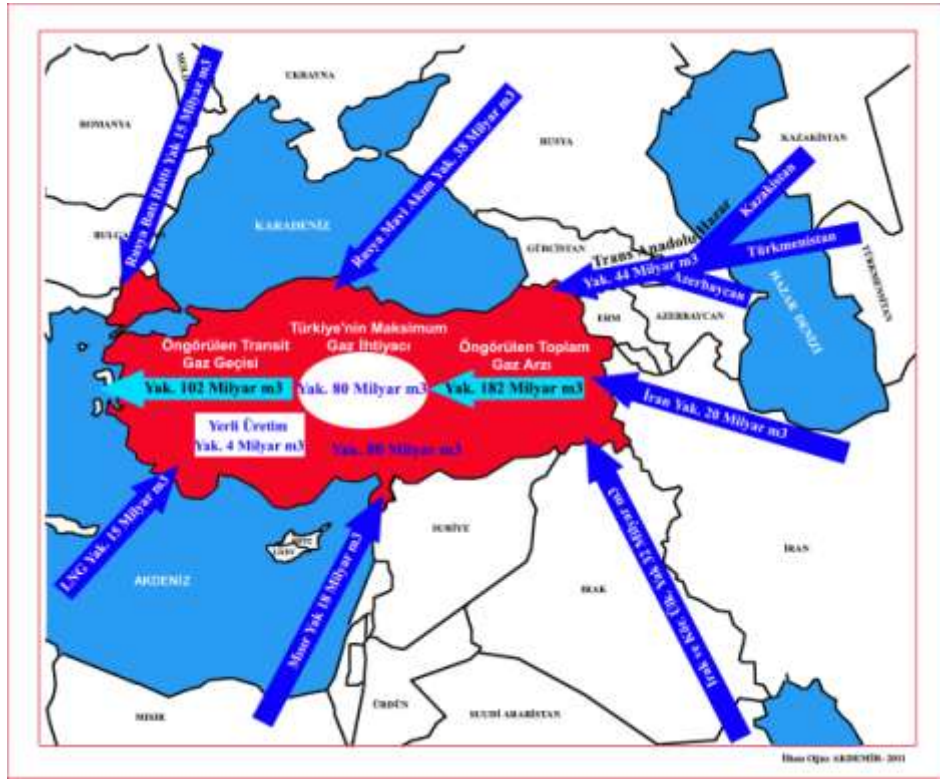
1- Rusya, Avrupa'nın en büyük gaz tedarikçisidir. Bu payı her geçen gün artmaktadır. Coğrafi mesafe açısından Türkiye ile birlikte avantajlı konuma sahip olan ülkenin doğu-batı yönlü gaz boru hatları, kısa ve orta vadede Türkiye'nin aleyhine gibi görünse de, doğal gaz pazarında **doğu-batı yönlü her türlü yönelim** Türkiye'nin de içinde olduğu coğrafi alanın stratejik önemini artıracaktır. Önemli olan Türkiye'nin bu yönlü akımdan daha fazla pay almasıdır. Türkiye'nin Azerbaycan, Türkmenistan, İran ve Rusya'dan alacağı gaz miktarı ve kurabileceği boru hatları, Türkiye'nin pazarlama gücünü artıracaktır. Yani Ceyhan'a fazla gaz ve petrol getirilmesi ile doğru orantılı olarak jeopolitik gücümüz artacaktır.

2- Türkiye, Nabucco projesine karşı planlanmış olarak gördüğü Güney akım projesine olumsuz bakmamalı hatta **Güney akım-Mavi akım-Nabucco** projelerini birleştirerek **alternatif güney akım projesi** gibi daha stratejik bir planla hareket etmelidir. Şu anda Rusya'nın Akdeniz'e petrol ve doğal gaz satmak için tanker taşımacılığında izlediği rota olan "Novorosijsk-Boğazlar-Ege-Akdeniz" rotasına benzer bir rota böylece karadan oluşturulmuş olur. Hali hazırda Rusya'nın üretici taşıyıcı ve satıcı ülke olması ve nüfuzu, güney akımı Nabucco'ya karşı avantajlı hale getirmektedir. Güney akım ile Nabucco rekabeti ABD'nin Rusya'yı gaz ve petrol tekeli oluşturmaması için, bypass etmek için, önem verdiği projedir. Fakat Türkiye'nin menfaatleri bu iki projenin birleştirilmesinden geçmektedir. Rus gazı Novorosijsk-Burgaz ile Bulgaristan yerine, Novorosijsk-Samsun hattı ile Türkiye üzerinden pazarlanmalıdır. Böylece boru hattının Karadeniz'deki mesafesi azalmış olur. Bu da maliyeti düşürür. Türkiye bu yolla Avrupa'nın kuzeyine ve güneyine gaz pazarlayabilir. Yunanistan geçişli **Güney akım-Nabucco projesi Türkiye'nin Milli Stratejisi olmalıdır.**

3- Rusya-Kazakistan-Türkmenistan arasında anlaşma sağlanan "Hazar boru hattı, Türkiye-Türkmenistan-Rusya arasında gaz pazarlığını artıracak gibi görünse de yukarıdaki proje ile bunun önüne geçilebilir. Fakat Türkmenbaşı-Kırıkkale bağlantılı Trans-Hazar boru hattı hızla hayata geçirilmelidir. Kazakistan'ın Aqtau ve Tengiz hattı'nda, Trans-Hazar'a entegre edilerek enerji arzında çeşitlilik sağlanabilir. Bu hattın hızla inşa edilmesi, Türkiye'nin jeopolitiği için hayati öneme sahiptir. Bu yolla Güney akıma karşı avantaj sağlanacak, Jeopolitik konum güçlenecektir. **Trans-Hazar hattı mutlak suretle Rusya'nın**

Hazar hattından önce fonksiyonel hale getirilmelidir. Nabucco’nun inşası ve geleceği Trans-Hazar hattının gelişimi ile doğru orantılıdır. Çünkü Rusya ve Türkiye için gaz tedarikçileri aynıdır. Kazakistan ve Türkmenistan’ı kim ikna eder ise masada pazarlık payı artmış olacaktır.

Harita 5: Türkiye’nin 2025 Yılı Doğal Gaz Öngörüsü

4- ABD'nin bölgedışı bir süper güç olarak, bölgenin petrol ve doğal gaz kaynakları üzerinde tasarruf isteği büyük karışıklıklara neden olmaktadır. ABD Hazar denizi ve Ortadoğu kaynaklarının, kuzey-güney yönlü taşınmasını istemektedir. ABD için Yegane kabul edilebilir akım haritası, **Hazar denizi-Arap denizi** hattı ya da Hazar Denizi-Bengal Körfezi hattıdır. ABD bu hattın güvenliği için hala Afganistan ve Pakistan'da asimetrik savaşlar yapmaktadır. Kazakistan ve Türkmenistan kaynaklarının Hint okyanusuna aktarılması, ABD için milli stratejidir. ABD için önemli olan gaz kaynaklarının kendisinin kullanımı değil,

Rusya'nın hakimiyetinde olmamasıdır. Yani ABD için en kötü senaryo, Rusya'nın desteklediği Hazar boru hattıdır. ABD'nin stratejisi için ihtiyaç duyduğu ülkeler; Kazakistan, Türkmenistan, Afganistan, Pakistan ve İran'dır. İran üzerindeki baskılarının arka planında, ABD'nin boru hattı düşüncesi yatmaktadır. Kazakistan ve Türkmenistan ise uzun vadede ABD veya Rusya tercihi ile karşı karşıya kalabilirler. ABD'nin kuzey-Güney yönlü enerji naklini sağlaması, Türkiye'nin jeopolitik konumunu zayıflatacak, ekonomik çıkarları için en kötü senaryodur. **ABD için ise Bakü-Tiflis-Ceyhan, Trans-Hazar ve Nabucco projeleri, Alternatif ve Rusya'ya karşı kerhen desteklenen projelerdir.**

5- Türkiye, Güney akım projesi, Hazar projesi ve Hazar-Arap Denizi projeleri gerçekleşir ise Türkiye'nin bölgedeki, tarihi, kültürel, ekonomik ve siyasi nüfuzunun etkisi son derece sınırlı ve düşük olur. Ayrıca gaz ve petrol piyasasında artan müşteri arz-talep eğrisini, arz lehine değiştirecek ve pahalı bir enerji nakli oluşacaktır. Yine Irak petrolünü İsrail yolu ile Akdeniz'e taşımayı tasarlayan ABD planı, Türkiye'nin Ceyhan'ı petrol terminali yapmak isteyen planına alternatif ve rakiptir.

6- Türkiye'nin petropolitik lokasyonunu zayıflatacak daha uzak projeler ise; Rusya'nın **Kuzey akım projesi** Orta Avrupa'yı, gaz nakil sahasına aldığı için, Nabucco projesi ile çatışmaktadır. Ayrıca **Kazakistan-Çin boru hattı**da, Rusya'nın, ABD'nin ve Tabii Türkiye'nin aleyhine olan hatlardır.

KAYNAKLAR

- Awad, M.M. (2009), "*Mısır'ın Enerji Stratejileri*" Enerji Güvenliğine Ortak Çözüm Arayışları T. C. Genelkurmay Başk. Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Arş. Enst., S:137-142, Ankara.
- Cohen, S. B., (2003), *Geopolitics of the World System*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield, Washington.
- Dahlman, C., (2004), "*Turkey's Accession to the European Union: The Geopolitics of Enlargement*," *Eurasian Geography and Economics*, 45, 8:553-574, December 2004. UK.

- Ericson, R., (2009), “*Eurasian Natural Gas Pipelines: The Political Economy of Network Interdependence*”, Euroasian Geograph and Economics, 2009
- European Commission, (2000), Green Paper: Towards a European Strategy for the Security of Energy Supply. Brussels.
- European Environmental Agency (2010), , www.eea.europa.eu,
- Ferrari, B., (2004), Geopolitics – a critical assessment of the new “Great Game” in and around the Caspian Sea, University of Uppsala, s.1-13, Sweden.
- Hatzıdakıs, K. (2009), “*Yunanistan’ın Enerji Stratejileri*” Enerji Güvenliğine Ortak Çözüm Arayışları T. C. Genelkurmay Başk. Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Arş. Enst., s.123-128, Ankara.
- Herrington, J., (2010), *Middleeast Wars Much Ado About Oil*” <http://newsocialistproject.org/2010/11/21/middle-east-wars-much-ado-about-oil/>
- Jones, R., (2009), “*International Energy Agency*” Enerji Güvenliğine Ortak Çözüm Arayışları T. C. Genelkurmay Başk. Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Arş. Enst., s.43-65, Ankara.
- Jones, E., (2001), European and Eurasian Affairs, as quoted in Interfax-Kazakhstan News Agency, December 19, Kazakhstan.
- Karataş, Ş., (2010), “*Delays in Turkish-Azeri Gas Deal Raises Uncertainty Over Nabucco*,” Eurasia Daily Monitor, Vol. 7 Issue 39, February 26, UK.
- Kızılkaya, E., Engin C., (2004), “*Enerjinin Jeopolitiği: “Dunya Uzerindeki Jeo-Ekonomik Mucadele*”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, s:197-204, İstanbul.
- Kleveman, L., (2003), The New Great Game: Blood And Oil In Central Asia, Atlantic Monthly Press, Newyork.
- Mackinder, H. J., (1942), Democratic Ideals and Reality, Henry Holt and Company, New York.

- Mikhailov, N., (2000), Russia's Pipeline System and Oil and Gas Transportation Projects, Industry Sektor Report, Moscow.
- Mynbayev, S. (2009), "Kazakistan'ın Enerji Stratejileri" Enerji Güvenliğine Ortak Çözüm Arayışları T. C. Genelkurmay Başk. Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Arş. Enst., S:129-136, Ankara.
- Piebalgs, A. (2009), "Avrupa Birliği'nin Enerji Stratejileri" Enerji Güvenliğine Ortak Çözüm Arayışları T. C. Genelkurmay Başk. Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Arş. Enst., S:113-129, Ankara.
- Pipes, D., (2004), "Muslim Europe," New York Sun, May 11, 2004.
- Ruchir, S. (2010), "The Geopolitics of Water and Oil in Turkey", Ifri rucher paper, Intern, Rice University and Ifri Energy program:1-9), India.
- Saul, B. C., (2004), "The Geopolitics of Turkey's Accession to the European Union," Eurasian Geography and Economics, 2004, 45, No. 8, pp. 575-582.
- Sikri, R., (2008), "The Geopolitics Of Energy Security And Implications For South And Southeast Asia", ISAS Working Paper No. 37 – Date: 11, India.
- Stephen, B. (2005), "Central Asia's Energy Game Intensifies" EurasiaNet, 2 September 2005.
- Tatsuo, M., (2008), "Geopolitics of Oil and Gas Pipelines", CGEMP, University of Paris-Dauphine, p:1-30, Paris.
- Tekin, A; Walterova, I., (2007), "Turkey's Geopolitical Role: The Energy Angle" Middle East Policy, Vol. XIV, No:1, Spring 2007, P:84-95, Blackwell Publishing. UK.
- Thomas, P., Barnett M. (2003), "Asia's Energy Future: The Military-Market Link" ed.'Globalization and Maritime Power' Sam J. Tangredi, editor, National Defense University Press, pp. 189-200. Washington.

KÜRESEL ENERJİ EKSENLERİ VE TÜRKİYE'NİN COĞRAFİ KONUMU

- Tumbas, M. Y., (2003), “*Turkish Migrant Entrepreneurs in the EU*,”
Institut European de Rechurche sur la Cooperation
Mediterreene, November 27,
- USCC (United States Central Command) (2004), “AOR,” CIA
Handbook, October 21, 2004.
- Veliev, (2005), “*İran’ın Dünya Gaz Rezervindeki Yeri*” Stratejik
Araştırmalar Merkezi, Ankara.
- www.eia.doe.gov/pub/oil_gas/petroleum/data_publications/company_level_imports/current/import.html, 2011
- www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Russia/Oil.html, 2011.